

Kiesstelsels verschillen in kandidaatstelling, stemmen en uitslag

Uw OR moet in uw reglement vastleggen hoe u de OR-verkiezingen organiseert. U kunt kiezen uit twee (hoofd)kiesstelsels: het personen- en het lijstenstelsel. Deze kunt u eventueel nog combineren met het kiesgroepenstelsel of geormerkte zetels. Op welke punten verschillen de kiesstelsels van elkaar?

In OR Rendement 2023-02 kon u lezen hoe uw OR de OR-verkiezingen het beste kan voorbereiden. In dit artikel staan de kiesstelsels voor de verkiezingen centraal: het personen- en lijstenstelsel, al dan niet in combinatie met het kiesgroepenstelsel of geormerkte zetels. Voor de kiesstelsels geldt dat u de kandidaten en de kandidaatstellers van elkaar moet onderscheiden (zie kader hieronder).

Categorieën kandidaatstellers en kandidaten

Er zijn twee categorieën kandidaatstellers:

- de vakbonden met leden onder de kiesgerechtigde werknemers; deze vakbonden kunnen vakbondskandidatenlijsten indienen;
- de kiesgerechtigde werknemers die geen vakbondslid zijn of lid zijn van een vakbond die geen kandidaten stelt; zij dienen vrije kandidatenlijsten in.

Op een (vakbonds)kandidatenlijst staan één of meer kandidaten. Een vakbond mag ook niet-leden kandidaat stellen. Op een vrije lijst mag ook een vakbondslid staan die zich niet via zijn vakbond kandidaat wil stellen. Een vakbondslid kan een vrije lijst alleen zelf (mede-)indienen als zijn vakbond geen kandidaten stelt. Een kandidaat mag maar op één lijst staan.

Personenstelsel

In het personenstelsel stemt de kiezer op meerdere personen die zich verkiesbaar hebben gesteld (kandidaten). Zo kan hij zijn 'ideale' OR samenstellen. Voor een objectieve presentatie zet u op het stembiljet de namen van de kandidaten in willekeurige of alfabetische volgorde. Achter een vakbondskandidaat vermeldt u ook de naam van diens vakbond. Iedere kiezer brengt evenveel stemmen uit als er OR-zetels zijn, met één stem per kandidaat. Heeft uw OR negen zetels, dan kruist elke kiezer negen kandidaten aan. Als uw OR dat te veel vindt, kunt u in uw OR-reglement een lager aantal stemmen regelen, bijvoorbeeld zeven. De kiezer kiest dan slechts een deel (zeven leden) van zijn ideale OR.

Uitslag

De kandidaten met de meeste stemmen zijn in de OR gekozen. U maakt de uitslag volledig bekend, inclusief het aantal stemmen per kandidaat. Dat maakt de uitslag voor iedereen controleerbaar. De eerste kandidaat die te weinig stemmen heeft gekregen voor de laatste OR-zetel, wordt de eerste reservekandidaat. Bij een tussentijdse vacature schuift deze reservekandidaat door en komt hij alsnog in de OR.

Kiesgroepen

Wilt u een zo representatief mogelijke OR, dan kunt u het personenstelsel combineren met het kiesgroepenstelsel. In dat geval verdeelt u alle werknemers over kiesgroepen, die u indeelt op basis van bijvoorbeeld vestiging, afdeling of functie. Een verkiesbare werknemer kan alleen kandidaat zijn binnen zijn eigen kiesgroep en een kiesgerechtigde werknemer kan alleen stemmen op de kandidaten van zijn eigen kiesgroep. Op het stembiljet staan de kandidaten per kiesgroep in willekeurige of alfabetische volgorde. De kiezer brengt evenveel stemmen uit op kandidaten uit zijn kiesgroep als het aantal OR-zetels dat zijn kiesgroep heeft.

Zo kiest hij een deel van zijn ideale OR. De verdeling van de OR-zetels moet leiden tot een optimale vertegenwoordiging op basis van de personeelsomvang van de kiesgroepen. Hoe minder zetels een kiesgroep heeft, hoe kleiner de invloed van werknemers op de samenstelling van de gehele OR. Daar staat tegenover dat meerdere groepen vertegenwoordigd (kunnen) zijn.

Uitslag

De uitslag van de stemming verloopt hetzelfde als bij het integrale personenstelsel, maar dan per kiesgroep. Stapt een OR-lid tussentijds op, dan volgt een reservekandidaat uit dezelfde kiesgroep hem op. U kunt geen vacatures vullen met reservekandidaten uit een andere kiesgroep, want dat leidt immers tot uitholling van het principe van een representatieve OR. In de praktijk gebeurt dit wel, maar alleen op tijdelijke basis en als niemand bezwaar maakt.

Lijstenstelsel

Bij het lijstenstelsel staan de kandidaten *lijsten* centraal en brengt de kiezer maar één stem uit. Op een kandidatenlijst staan meerdere kandidaten met overeenkomstige belangen en ideeën, net als bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer of de gemeenteraad. Er is bijvoorbeeld een vakbondslijst A (CNV) en B (FNV) en een vrije Lijst C (Verzorgenden) en D (Kwaliteit voorop!). Bij dit kiesstelsel stemmen kiesgerechtigde werknemers op een lijst(programma) en niet zozeer op de kandidaat. Op het stembiljet staan onder iedere lijstnaam de kandidaten in een volgorde die vooraf is bepaald door de lijstindieners in overleg met hun kandidaten. De volgorde geeft aan wie als eerste kans maakt op een OR-zetel. Kiezers stemmen vaak op de kandidaat die bovenaan de lijst staat, maar zij mogen ook stemmen op een kandidaat die lager op de lijst staat. Er kunnen ook éénpersoonskandidatenlijsten ontstaan, als een kandidaat niet weet met wie hij één lijst wil vormen. Krijgt zo'n lijst veel stemmen en daardoor recht op meer OR-zetels, dan gaan deze zetels óf naar de kandidaten van een andere lijst óf ze blijven vacant tot na een tussentijdse OR-verkiezing. In uw OR-reglement regelt u één van deze twee opties. Bij een vacature schuift een kandidaat van dezelfde lijst door, waardoor de vertegenwoordiging van de lijst in de OR geborgd is. Een nadeel is dat de kiezer met één stem geen invloed heeft op de samenstelling van de gehele OR.

Uitslag

Voor het bepalen van de uitslag berekent u eerst de kiesdeler. Elke lijst krijgt zoveel zetels als het aantal keren dat de lijst de kiesdeler haalt. De zetels gaan naar de kandidaten die het hoogste op de lijst staan. Krijgt een kandidaat lager op de lijst evenveel stemmen als de kiesdeler (voorkeursstemmen), dan krijgt hij voorrang en als eerste een zetel. De zetels die niet direct aan een lijst kunnen worden toegewezen zijn restzetels. Deze zetels gaan naar de kandidatenlijsten met de meeste reststemmen.

Voorbeeld berekening uitslag lijstenstelsel

Heeft uw OR 9 zetels en 300 geldige stemmen, dan is de kiesdeler ($300 : 9 = 33,33 =$) 33 afgerond. En is hier de afspraak altijd af te ronden naar beneden.

- vrije lijst A: 70 geldige stemmen
 - 2 zetels ($70 : 33 = 2,12$)
 - 4 reststemmen ($70 - 66 (2 \times 33)$)
- vrije lijst B: 120 geldige stemmen
 - 3 zetels ($120 : 33 = 3,64$)
 - 21 reststemmen ($120 - 99 (3 \times 33)$)
- vakbondslijst C: 108 geldige stemmen
 - 3 zetels ($108 : 33 = 3,27$)
 - 9 reststemmen ($108 - 99 (3 \times 33)$)

Er is nog 1 zetel over. Dat is de zogenoemde restzetel. Deze restzetel gaat naar de kandidatenlijst met de meeste 'reststemmen'. In dit voorbeeld is dat vrije lijst B, die daardoor met 4 kandidaten in de OR komt.

Combineert u het lijstenstelsel met het kiesgroepenstelsel, dan gaan de kandidaatstelling, stemming, uitslag en vacaturevervulling op dezelfde manier als bij het integrale lijstenstelsel, maar dan per kiesgroep. De kiesdeler berekent u door het aantal geldig uitgebrachte stemmen in de kiesgroep te delen door het aantal OR-zetels van de kiesgroep.

Gemengd

Bij een “gemengd” kiesgroepenstelsel gaan de kandidaatstelling, stemming, uitslag en vacaturevervulling precies zoals bij het personen- en lijstenstelsel gecombineerd met kiesgroepen, met één verschil: naast de kiesgroepen naar bijvoorbeeld vestiging, afdeling of functie is er ook een kiesgroep ‘Integraal’. Alle werknemers zitten in de kiesgroep ‘Integraal’ én in de eigen kiesgroep. Kandidaten mogen echter maar op één kandidatenlijst staan. De kandidaten moeten dus kiezen binnen welke kiesgroep zij kandidaat willen zijn. Iedere kiezer krijgt twee stembiljetten. Hij brengt één of meer stemmen uit op een of meer kandida(a)t(en) uit de eigen kiesgroep en op een of meer kandida(a)t(en) uit de kiesgroep Integraal. Een gemengd kiesgroepenstelsel komt van pas als u de OR-zetels niet goed over de kiesgroepen kunt verdelen of als u iedere kiesgroep een gelijk aantal zetels wilt geven en er zetels ‘overblijven’.

Geoormerkt

U kunt het personen- of lijstenstelsel ook combineren met geoormerkte zetels. U regelt in uw reglement dat een aantal zetels als eerste worden toegewezen aan kandidaten uit vooraf bepaalde groepen werknemers, ongeacht het aantal stemmen dat op die kandidaten zijn uitgebracht of de volgorde van een kandidaat op de lijst.

Tenslotte

Het personenstelsel is het kiesstelsel dat het meest ‘eenvoudig’ is. Hoe meer combinaties, hoe complexer. De keuze voor een kiesstelsel moet u vooraf goed afwegen. Het kiesstelsel en procedures moeten voor iedereen (directie, personeel en vakbonden) transparant, begrijpelijk en controleerbaar zijn. En blijkt uit de praktijk: hoe complexer het kiessysteem, hoe eerder sprake van onvoorziene situaties of mogelijke interpretatieverschillen.

Indeling kiesgroepen

Voorbeeld: de werknemers en de 11 OR-zetels van zorgorganisatie X zijn verdeeld over vijf kiesgroepen:

Kiesgroep	Werknemers	Zetels
thuiszorg	350	5
verpleegkundigen	100	3
huishoudelijke dienst	30	1
kantoor	20	1
overige diensten	15	1